

صنعت کتاب در ایران؛ تصویری از وضعیت تولید کتاب

گزارش رصد فرهنگی پیش‌رو که در اسفند ۱۴۰۳ در مرکز رصد فرهنگی کشور تهیه شده است؛ به بررسی وضعیت تولید کتاب در ایران از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ می‌پردازد و نشان می‌دهد که با وجود کاهش شمارگان کل کتاب‌ها، تعداد عناوین منتشرشده به‌طور چشمگیری افزایش یافته است. این رشد نشان‌دهنده تنوع بیشتر در محتوای کتاب‌ها و تلاش ناشران برای پاسخگویی به نیازهای متنوع مخاطبان است و همچنین به افزایش تقاضا برای آثار بین‌المللی اشاره دارد. پیشنهادهایی برای بهبود زیرساخت‌ها و نوآوری در محتوا نیز ارائه شده است.

گزارش حاضر به تحلیل وضعیت تولید کتاب در ایران طی بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ پرداخته و تغییرات، روندها و چالش‌های صنعت نشر کشور را بررسی می‌کند. این تحلیل با توجه به داده‌های خانه کتاب و ادبیات ایران و دیگر مراکز منتشرکننده آمار در حوزه تولید کتاب، ابعاد گوناگونی از جمله تعداد عناوین، شمارگان، تألیف و ترجمه، چاپ اول و تجدید چاپ، سرانه تولید کتاب و تولیدهایی بر پایه موضوع‌های مختلف را در برمی‌گیرد. هدف گزارش، ارائه تصویری جامع و دقیق از وضعیت تولید کتاب در کشور و کمک به سیاست‌گذاری مؤثر در این حوزه است.

طی دوره بررسی شده، شمارگان کل کتاب‌های چاپی به‌طور پیوسته کاهش یافته و از ۲۰۴ میلیون نسخه در سال ۱۳۹۰ به ۱۰۷ میلیون نسخه در سال ۱۴۰۲ رسیده است. در مقابل، تعداد عناوین کتاب‌ها از ۶۸,۸۸۸ عنوان در سال ۱۳۹۰ به ۱۱۵,۴۱۶ عنوان در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته که نشان‌دهنده تنوع محتوایی و تلاش ناشران برای پاسخ به نیازهای متنوع مخاطبان است.

کتاب‌های تألیفی همچنان سهم غالب تولید کتاب‌های کشور را تشکیل می‌دهند. تعداد تألیفات از ۵۴,۷۹۷ عنوان در سال ۱۳۹۰ به ۸۲,۳۵۲ عنوان در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. از سوی دیگر، ترجمه نیز با رشدی سریع‌تر همراه بوده و از ۱۴,۰۹۱ عنوان در سال ۱۳۹۰ به ۳۳,۰۶۴ عنوان در سال ۱۴۰۲ رسیده است. این رشد سریع در ترجمه بیانگر افزایش تقاضای آثار بین‌المللی در کنار تولیدات داخلی است.

روند چاپ اول‌ها و تجدید چاپ‌ها نیز حاکی از پویایی صنعت نشر است. تعداد چاپ اول‌ها به ۶۸,۶۰۶ عنوان در سال ۱۴۰۲ رسیده است و تجدید چاپ‌ها نیز، برخلاف نوسان‌ها، با رشد چشمگیر همراه بوده و در سال ۱۴۰۲ به ۴۶,۸۱۰ عنوان افزایش یافته است. این روند نشان‌دهنده استقبال پایدار مخاطبان از عناوین محبوب و تلاش ناشران برای ارائه آثار جدید است.

سرانه تولید کتاب‌ها از ۲.۷۲ نسخه در سال ۱۳۹۰ به ۱.۲۵ نسخه در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. این کاهش بسیار زیاد ناشی از کاهش شمارگان کتاب‌ها و افزایش جمعیت کشور است. در این شرایط، محدود بودن دسترسی به کتاب‌ها و افزایش هزینه‌های تولید و مشکل‌های اقتصادی چالش‌های جدی برای صنعت نشر به‌وجود آورده است.

تحلیل موضوع‌های مختلف کتاب‌ها نشان می‌دهد که حوزه‌هایی مانند کودک و نوجوان، ادبیات و کمک‌درسی

بیشترین رشد را داشته‌اند. در مقابل، موضوع‌هایی همچون علوم طبیعی و دین که تعداد ناشر بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند؛ در برخی سال‌ها کاهش تولید را تجربه کرده‌اند. این تغییرها نمایان‌کننده تغییر در علایق و نیازهای مخاطبان و تأثیر عوامل فرهنگی و اقتصادی بر نشر کتاب است.

صنعت نشر و تولید کتاب به‌عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه فرهنگی و اجتماعی هر جامعه، نقشی حیاتی در فرآیند انتقال دانش، حفظ میراث فرهنگی و ارتقاء آگاهی عمومی ایجاب می‌کند. در ایران، باسابقه‌ای طولانی و پررنگ در عرصه چاپ و نشر، این صنعت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در شکل‌دهی به هویت فرهنگی کشور و تحولات اجتماعی شناخته می‌شود. بررسی وضعیت تولید کتاب در ایران، به‌ویژه در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲، می‌تواند نگاهی جامع به روندهای تحول‌یافته در این عرصه ارائه دهد و درک بهتری از تعامل‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در این دوره خاص فراهم سازد.

این بازه زمانی به‌دلیل هم‌زمانی با تغییرات عظیم در سطح اجتماعی، سیاسی و فناوری، به‌ویژه دوره همه‌shy&گیر شدن کرونا و دیجیتالی‌شدن، حائز اهمیت است. در این دوره، نشر سنتی با موانع و تحول‌های ساختاری شایان توجهی روبه‌رو بوده است که ازجمله می‌توان به تغییر در الگوهای تولید، توزیع و مصرف کتاب اشاره کرد. هم‌زمانی این تغییرها با تحول‌های دیجیتال و تغییرها در الگوهای مصرف فرهنگی جامعه ایرانی، موجب شده که تولید کتاب‌های چاپی با تغییرهای چشمگیری روبه‌رو شود. این تغییرها علاوه بر اینکه بر کیفیت و کمیت تولید کتاب تأثیر گذاشته‌اند، ساختارهای سنتی نشر را نیز دگرگون کرده‌اند.

در این راستا، بررسی وضعیت تولید کتاب‌های چاپی مستلزم تحلیل دقیق چندین جنبه مختلف است. ابتدا، باید به تغییرها در موضوع‌ها و محتوای کتاب‌ها توجه کرد، چراکه این تغییرها می‌تواند به‌عنوان شاخصی برای تغییر اولویت‌ها و علایق فرهنگی و اجتماعی جامعه تلقی شود. برای مثال، در سال‌های اخیر شاهد افزایش چشمگیر تولید کتاب‌های در حوزه‌های ادبیات و کتاب‌های کودک و نوجوان بوده‌ایم؛ این افزایش می‌تواند ناشی از تحول‌های فرهنگی و نیاز به تأمین منابع برای پرورش نسل‌های جدید و ارتقاء آگاهی اجتماعی باشد. در مقابل، حوزه‌هایی مانند دین و علوم طبیعی در سال‌های اخیر با کاهش در حجم تولید مواجه شده‌اند که ممکن است نشان‌دهنده تغییرهایی در نیازهای آموزشی و پژوهشی جامعه یا تأثیر سیاست‌های فرهنگی و نشر باشد.

ازسوی دیگر، بررسی حجم و توزیع سالانه کتاب‌ها به‌طور مستقیم امکان مقایسه کمی و کیفی تولیدها را فراهم می‌آورد. این مقایسه‌ها می‌توانند روندهای خاصی را در انتخاب موضوع‌ها و نوع کتاب‌ها، حتی تغییر در شیوه‌های توزیع و روش‌های بازاریابی نشان دهند. به‌طور مثال، در برخی سال‌ها مشاهده می‌شود که بخش‌های خاصی از بازار نشر بهshy&دلایل مختلف، مانند نیاز به تأمین تقاضای خاص یا تغییر در رفتار مصرف‌کنندگان، رونق بیشتری پیدا کرده‌اند.

درنهایت، این گزارش با بهره‌گیری از داده‌های آماری معتبر و گزارش‌های ارائه‌شده توسط خانه کتاب و ادبیات ایران، تلاش دارد تصویری جامع و دقیق از وضعیت تولید کتاب در ایران طی این دوره زمانی ارائه دهد. با تحلیل این داده‌ها، هدف این است که روندهای موجود در صنعت نشر شناسایی شده و بررسی شود که این روندها چگونه می‌توانند به‌عنوان مبنای تحلیل‌های آتی در جهت پیش‌بینی و توسعه صنعت نشر در ایران عمل کنند. این گزارش می‌تواند به سیاست‌گذاران، ناشران، محققان و دیگر ذینفعان این صنعت کمک کند تا با درک بهتر از تحول‌های صنعت نشر، تصمیم‌های مؤثرتری برای حمایت و رشد این صنعت گرفته شود.